

dokumentumokkal még nem támasztható alá, hogy a washingtoni üzenetről Hruscovéknak mi volt a véleményük. A kínaiak sem kifogásolták ezt a megoldást, és Hruscov megnyugvására Tito és a jugoszláv pártvezetés utólag, a november 2-ai Brioni szigeti tárgyaláson támogatásáról biztosította a katonai intervenciót. Mindez azt jelentette, hogy október 30-áig még megvolt az a lehetőség, hogy a magyarországi helyzetet békés úton rendezzék – ebben a szellemben hagyta jóvá az SZKP Elnöksége a nevezetes kormánynyilatkozatot, amely másnap megjelent a *Pravdá*-ban. Eddig az időpontig még reális lehetőség volt arra, hogy a szovjet katonai beavatkozást el lehet kerülni. A fentebb említett okok miatt 31-ére gyökeresen megváltozott a helyzet, az intervenció elkerülhetetlenné vált, Nagy Imre kegyvesztett lett. A szovjet katonai beavatkozással a jugoszláv út lehetősége is elmúlt, nem is szólva arról, hogy a jugoszláv követségre menekült Nagy Imre-csoport sorsa körüli viták, majd Nagy Imrékék Romániába történő deportálása súlyosan megterhelték a szovjet–jugoszláv kapcsolatokat, s Moszkva és Belgrád között megromlott a viszony.

Történeti tárgyú esszé estében talán megbocsátható, ha a recenzió nem tesz szóvá apróbb hibákat, ténybeli pontatlanságokat, a forráskritika időnként előforduló elmaradását, bántó ideológiai elfogultságot. Az esszé műfaja továbbá megengedi az iróniát, s az amerikai olvasók talán nem is kifogásolják az olyan fordulatokat, amelyek egy magyarnyelvű tudományos szövegben kissé meglepőek. Ha egy kelet-európai kommunista párt vezetőit „a kommunista maffia tagjainak” nevezik, ha Mao Ce-Tungról az írják, hogy „kótyagos agrárreformer” volt (112.), az nem kelt jó benyomást.

Vida István

Kende Péter: Eltékozolt forradalom?*

A címben feltett kérdésre a szerző egész könyvben adja meg a választ: bizonyos értelemben igen! Egy olyan könyvben, amely kiemelkedik az 1956-os forradalom ötvenedik évfordulója alkalmából kiadott több száz kötet közül. Nem azzal, hogy új felfedezésekkel: eddig ismeretlen adatokkal, tényekkel, eseményekkel állna elő, hanem azzal, hogy több mint száz egymásra épülő, elmélkedésre készítő kérdést fogalmaz meg, és

* Új Mandátum Könyvkiadó, Budapest, 2006. 237 p.

főlényes anyagismeretre támaszkodva tanári választ ad rájuk. Válaszai nagy ívű gondolatfüzérbe illeszkednek, kristálytisza logikára épülnek, meggyőzőek, fogódzókat kínálnak azoknak, akik tájékozódni szeretnének 1956 helyéről a magyar és a világtörténelemben.

A most nyolcvanéves Kende Péter a forradalom napjainak újságíró szereplője, félévszázados utótörténetének szerző, szerkesztő, tudományszervező főszereplője. 1957-től foglalkoztatják a miértek, s kérdései az idő múlásával csak szaporodtak. Igaz, válaszaik is: e tárgyban megjelent írásainak száma eléri a százat. És ha találkozunk is helyenként e korábbi írások mondanivalójával, ez a kötet új minőséget, szintézist jelent. Joggal írhatjuk, hogy a könyv az eszenciája mindannak a kutatási eredménynek, amelyhez a szerző eljutott vizsgálódásai, értékelései során.

Az első két fejezet képezi a mű eseménytörténeti alapzatát. Itt kap helyet az, amit a szerző fontosnak tart közölni az előzményekről és a forradalom heteiről. Visszanyúl 1945-ig, a megszállás-felszabadítás problémájáig, a többpárti parlament és a koalíciós kormány működéséig (utóbbi mintául fog szolgálni Nagy Imre átalakított kormányához), valamint a sztálinista pártállam kiépüléséig. Majd egy kisebb sugarú körben az 1953–1954-es „új szakasznak” a forradalom szempontjából lényeges mozzanatait szemrevételezi. Azután tovább szűkítve az előzmények körét 1955–1956, a sztálinista rendszer válságának időszaka következik. Közelebbről szembekerülve a forradalom okaival úgy látja, hogy „a népelegetlenség egymagában nem törte volna meg a Hatalom védőfalát”. „Nem törhetett volna ki forradalom Magyarországon, ha a kommunista vezető réteg, illetve az annak karját meghosszabbító végrehajtó apparátus és szakértelmiség egy részét nem keríti hatalmába” az az érzés, hogy „elromlott az 1945 után oly ígéretesen induló »szocialista átalakulás«”. (25.) Érdekes, a szakirodalomtól eltérő álláspont, hogy az előzmények legszűkebb körébe nemcsak a forradalom előtti napokat sorolja, hanem úgy véli, hogy „a 23-i tömegtüntetés valamiképpen még mindig »készülődés«, annak mintegy záróaktusa. Ebben az eseményben fordul át a tiltakozás felkeléssé.” (34.) Este, az első lövések eldördülése után, az első fegyveres ellenállók csoportokba verődésével kezdődött el a forradalom (és december közepére szenvedett végleg vereséget).

A forradalom napjairól szóló fejezetben Kende Péter eltekint a jól ismert eseménytörténet kronológiai vagy földrajzi ismertetésétől. Eredeti módon seregszemlét tart az események szereplői (és a szemben álló erők) felett, és mozgásukból, törekvéseikből von le következtetéseket a forradalom fejlődésére, dinamikájára vonatkozóan, s közben fajsúlyos igazságok, lényegre törő értéktételek követik egymást.

E fejezetben foglal állást bő terjedelemben Nagy Imre forradalom alatti tevékenységéről. Ez két szempontból is indokolt: ő volt a forradalom kulcsszereplője, és máig tartó viták, egymással ütköző nézetek léteznek e szerep betöltéséről. Kende Péter egyedülállónak ítéli, hogy a forradalom első szakaszának kezdetétől a második szakasz végéig Nagy Imre volt a politikai hatalom feje, s hogy a 24-én rákényszerített negatív szerepből kilépve pozitív hőssé tudott válni. Ennek az összetett és ellentmondásos szerepnek a betöltése több okra vezethető vissza. Az egyik Nagy Imre személyisége: „modorában, beszédmódjában és egész megjelenésében volt valami vidékiesen magyar” (62.), többször szembekeült az MDP sztálinista vezetőivel, az övékétől eltérő politikai vonalat személyesített meg, s mindez „civil” népszerűséget szerzett neki. A másik, hogy Moszkva, ha kényszeredetten is, még el tudta fogadni miniszterelnöknek, s a kormányba hívott egyéb pártokhoz tartozó politikusok szemében is ő volt az egyetlen lehetséges kommunista politikus, aki a labilis ország kormányfője lehetett. A harmadik ok, hogy a felkelt nép hirtelenjében nem is tudott más vezért állítani a forradalom élére.

Miután Kende Péter leszögezi, hogy e tényezők együttes következményeként „a forradalom felfelé ívelő fázisának dinamikája a kulcshelyzetben levő s megkerülhetetlen kormányfő személyéhez kapcsolódott” (65.), e szerep alakváltozásainak bemutatásával meggyőzően bizonyítja tételének igazságát. Többek között megállapítja: „elképesztő, hogy október utolsó napjaiban Nagy milyen gyorsasággal értette meg, hogy nem tartható fenn az állampárt politikai monopóliuma, ezért vissza kell térni a háború utáni demokratikus koalícióhoz [...] a valódi szabad választásokhoz [...] Magyarország ezzel kilépett a szovjet típusú államiságból, s értelem szerint abból a birodalmi rendszerből, amelybe addig tartozott.” (72.) A Varsói Szerződésből történő kilépés bejelentésébe azonban – hangsztatja Kende Péter – a szovjetek sodorták bele Nagy Imrét azzal, hogy a kormány hozzájárulása nélkül napokon át özönlöttek csapataik az országba. Nagyra tartja a miniszterelnök november 4-i, sokat vitatott rádiónyilatkozatát: „...történelmi tett volt, a magyar függetlenségnek olyan horderejű kinyilvánítása, amely egymagában is kitörölhetetlen cezúrává tette 1956-ot a szovjet világrendszer történetében.” (82.)

A következő fejezet – kérdéscíme: *Kinek a felkelése, milyen forradalom?* – 1956 definíciójának izgalmas vitáiba kalauzolja az olvasót. Sorra veszi a „névcsata” fogalmait: (nép)felkelés, forradalom, forradalom és szabadságharc, ellenforradalom, az olyan eufemisztikus elnevezés, mint az októberi (sajnálatos) események, s a mögöttük meghúzódó politikai szándékokat. A szerző a forradalom kifejezés mellett tör lándzsát, elfo-

gadva azt, hogy a köznyelvben ez terjedt el. Itt azonban nem állhat meg. Egy forradalom lehet politikai, lehet gazdasági, társadalmi jellegű. Sokféle jelző illeszthető melléje: demokratikus, polgári demokratikus, nemzeti, szocialista, demokratikus szocialista, nemzeti függetlenségi. '56-nak azért volt kezdettől fogva többféle elnevezése, mert eltérő törekvéseket képviselő politikai csoportosulások vettek részt benne. Ebből a tényből Kende Péter arra az első pillantásra meglepő következtetésre jut, hogy „*többféle forradalom* játszódott le egymás mellett”, amelyeknek egyedül a függetlenség visszaszerzése adott közös irányt. (Nagy Imre a Snagovi-tó mellett írott feljegyzéseiben szívesen nevezte „nemzeti felszabadító forradalomnak” a történeteket.)

A szerző hangsúlyozza, hogy a legkevésbé sem elvont terminológiai vitáról van szó. 1956 minősítése 1990-ig „a magyar politikai közgondolkodás egyik központi kérdése volt, s talán [...] a legkényesebb, a legneuralgikusabb”. (103.) A Kádár-rendszer egész legitimitációja az ellenforradalom-teóriára épült: arra, hogy az ellenforradalom leverése megmentette az országot a kapitalizmustól. A forradalom híveinek pedig főleg azért volt fontos a minősítés, mert „a forradalom szó 1956-ot a magyar történelem népi-nemzeti, demokratikus, szabadságszerető és előremutató (»haladó«) törekvéseihez kapcsolta”. (103.) Ehhez járult taktikai elemként, hogy megóvják tisztaságát, elhatárolják a valóban felszínre bukkanó restaurációs, az 1945 előtti rendszer felé mutató jelenségektől. Nem véletlenül volt oly nagy visszhangja Pozsgay Imre 1989. januári bejelentésének 1956 átminősítéséről, és annak is megvolt a politikai motivációja, hogy a rendszerváltás után, 1990 májusában az országgyűlés 1956-ot forradalomnak és szabadságharcnak definiálta.

Jelentősége miatt Kende Péter külön alfejezetben rugaszkodik neki, hogy elméletileg is állást foglaljon a szerteágazó terminológiai vitában. Álláspontja az, hogy „a forradalomnak elégséges ismérve az, hogy politikai rendszerváltást kényszerít ki”. (110.) Egyetért Raymond Aronnal is, aki már 1956-ban antitotalitárius forradalomnak minősítette a magyarországi eseményeket. Egyetértését azzal indokolja, hogy felszámolta a diktatúrát, a kommunista egypártrendszert, és az egypárti kormány helyére lépő koalíciós kabinet szabad választásokat helyezett kilátásba. E megítélésen nem változtat, hogy a második szovjet agresszió miatt nem maradt idő az új politikai rendszer kiépítésére.

Egész fejezet válaszol arra a kérdésre, hogy a szovjet blokkban miért éppen és egyedül Magyarországon zajlott le a forradalom. Az oknyomozó elemzés két olyan tényezőt emel ki, amely eltér a térség többi országát befolyásoló hatásoktól. Az egyik, hogy Németországtól eltekintve csak

Magyarország szenvedett területi veszteséget a második világháború után. 1945-ben a fegyverszünet és 1947-ben a békeszerződés megkötésekor nemzeti megaláztatás érte a magyarságot. Ezt tetézte a nemzeti szuverenitás drasztikus korlátozása, a megszálló szovjet hadsereg jelenléte, a szovjet szisztéma, a szovjet példa szolgálai másolása. A szerző szavaival: „...e megaláztatás elleni lázadás az 1956-os magyar forradalomnak nyilvánvalóan az egyik legfontosabb [...] tartalma.” (123.) A másik a hatalmi elit 1953 közepétől tartó széthúzása, látványos belső harca, amely 1956 őszére széteséshez, bénult kezéből a gyeplő kiejtéséhez vezetett. A gazdasági krízis, a terror, a komisz viszonyok a többi országot ugyanúgy jellemezték, az említett két tényező viszont egyedül hazánkat, s e többlet már robbanást okozott.

Az ötödik fejezet kérdése: *Mit hozott a magyar forradalom a világnak?* A nemzetközi kitekintés a szocialista világrendszerre gyakorolt hatás elemzésével kezdődik. A legfőbb megállapítás az, hogy megrendült az addig mozdíthatatlannak hitt szovjet birodalom. 1989-ig ez volt az egyetlen eset, hogy egyik országában összeomlott a hatalmi rendszer, s ezzel megkezdődött a szovjet szocializmus mítoszának elhalványulása. Magyarország modellértékű példát mutatott arra, hogy egy forradalmi népmozgalom elsodorhatja a kommunista egypártrendszert.

Ami a nyugati nagyhatalmak reagálását illeti, Nagy-Britannia és Franciaország nem mutatott érdeklődést a magyar ügy iránt, az Egyesült Államok pedig november 4-ig csak arra ügyelt, hogy a magyar válság ne okozzon szovjet–amerikai konfliktust. Washington igyekezett megnyugtatni Moszkvát, hogy Magyarországot nem tekinti saját jövőbeli befolyási övezete részének. Kende Péter szerint azt lehet mondani, hogy az úgynevezett jaltai paktumot tulajdonképpen a magyar forradalom idején írták alá.

A politikai vezető körök passzivitásával ellentétben a nyugati közvéleményre a forradalom óriási, évtizedeken át tartó hatást gyakorolt. E hatásban tükröződik az, hogy „Magyarország 1956-ban világtörténelmet írt”. Lényeges következmény, hogy a szovjet agresszió nyomán a nyugat-európai kommunista mozgalom erősen visszaesett, hosszú időre erkölcsi, politikai karanténba került. A szovjet szocializmus elveszítette vonzerejét Nyugaton. A szocialista tábor népeire, ha rejtettebb módon is, szintén jelentős hatása volt 1956-nak. Bebizonyította, hogy a szovjet típusú hatalmi rendszer megrendíthető, megváltoztatható.

A *Győzhetett volna-e a felkelt Magyarország?* című fejezet hallatlanul izgalmas kérdéseket tesz fel. Az első: Moszkva dönthetett volna-e úgy, hogy katonailag nem avatkozik be? A választ a szerző a szovjet politikusok szubjektív helyzetmegítélésében és a sorákat megosztó desztali-

nizációs vitában keresi. Az általa tényellenes spekulációnak nevezett fantáziajáték eredménye az, hogy ami történt, nem az egyedüli lehetőség volt: elvileg másként is történhetett volna. Amikor számba veszi az eshetőségeket, kihagy egy valóságos, a fegyveres támadás elkerülésének lehetőségét alátámasztó tényt a vizsgálatból: a szovjet kormány akár komolyan is vehette volna október 30-i nyilatkozatát „a Szovjetunió és a többi szocialista ország közötti barátság és együttműködés fejlesztésének és további erősítésének alapelveiről”. E nyilatkozat azt deklarálta, hogy „a szovjet kormány kész tárgyalásokba bocsátkozni a Magyar Népköztársaság kormányával és a Varsói Szerződésben részt vevő más államok kormányaival a szovjet csapatok magyarországi tartózkodásáról”.

Kende Péter a „mi lett volna, ha...” kérdésének ingoványos talaján haladva túllép a történettudomány határain – és felteszi a legmerészebb kérdést is: „S ha a forradalom győzött volna...?” Hangoztatja, hogy rengeteg bizonytalansági körülmény (fel is sorolja őket) nehezíti a feleletet, de ezek nem riasztják vissza a be nem következett jövő néhány vonásának megrajzolásától. A hipotézisekhez fogódzóként az 1989–1990-es rendszerváltáshoz fordul. Elismeri ugyan, hogy 1989 nem 1956 folytatása volt, mégis párhuzamba állítja a két időszakot azon az alapon, hogy „mindkettőre a kommunizmus veresége és az újrakezdettség élménye nyomta rá a bélyegét”. (170.) Arra a feltételezésre jut, hogy az 1956-os forradalom győzelme után a lehetőségek közé tartozott a politikai jobboldal erőteljes színrelépése, a politikai differenciálódás, a piacgazdálkodás térhódítása.

Érdemes megjegyezni, hogy a feltételezések birodalmában más irányú fejlődés is elképzelhető. Például az, hogy a két világrendszer egyensúlyának erőterében egy új típusú, többpártrendszerű demokratikus szocializmus alakul ki vegyesgazdasággal, a parlamenti és a közvetlen demokrácia kombinációjával, munkástanácsok és más öngazgató szervek közreműködésével.

A szerző még azt a sokakat talán megbotránkoztató kérdést is megfogalmazza, hogy nem lett volna-e jobb az országnak, ha nincs is forradalom 1956-ban. A válasz: nem! A forradalom mérlegének egyik serpenyőjébe kerülnek 1956 súlyos áldozatai, veszteségei. A másik serpenyőbe az, hogy a pártállam kénytelen volt engedelményeket tenni, ha késleltetve is, megvalósítani az '56-os követelések egy részét; és főleg az, hogy a forradalom hatalmas erkölcsi tőkét adott a magyar nemzetnek, új- és legújabb kori történelmünk legnagyobb dicsőségét hozta az országnak, visszaállította jó hírét a világban.

A könyvben az a kérdés is olvasható, hogy mi történik, ha nem lett volna forradalom. A válasz mindössze egy halvány utalás a lengyelorszá-

gi reformfejlődésre. Hogy a hipotetikus válasz ne teljesen „tényellenes spekuláció” legyen, meg lehetne vizsgálni a Hegedüs-kormány 1956-os működését és terveit. A kormány alapjában véve a Rákosi-éra foglya maradt, de májustól nagyobb sebességre kapcsolt. Fellépett a túlzott állami centralizáció ellen, egyszerűsíteni akarta a gazdaságirányítást a minisztériumok és más főhatóságok rovására, növelte a tanácsok és a vállalatvezetés hatáskörét, elrendelte a tervmutatók egyharmadának eltörlését 1957-re. Munkálatok kezdődtek a bürokrácia csökkentésére. Összevonásokkal meg kívánták változtatni a közigazgatás területi rendszerét 1956 végére (igaz, a tiltakozás hatására a kormány október 10-én elhalasztotta a megvalósítást). A korábbi állóvíz felpezsdült az országgyűlés július 30–augusztus 3-i, megújulási szándékot kifejező ülésén, s hasonló jelenségek voltak tapasztalhatók a SZOT szeptember 10–12-i ülésén. A pártállam szorításának gyengülését mutatták az olyan intézkedések, mint a májusi árleszállítás, az alacsony keresetűek bérének emelése, egyes kategóriáknál a munkaidő csökkentése, a hadsereg tizenöt-ezer fős leépítése, az egyetemi oktatók, a kutatók fizetésrendezése, a termelőszövetkezetek gazdasági megerősítésére hozott kormányhatározat, a terv- és békekölcsönjegyzés megszüntetése, a műszaki határzár felszámolása a magyar–osztrák határon. A „körülmények hatalma” tehát olyan lépések megtételére készítette a kormányt, amelyek javították a gazdálkodási, termelési feltételeket, a népesség életkörülményeit. E tények azt támasztják alá, hogy október 23-án nem gazdasági okokra visszavezethető éhséglázadás tört ki, hanem elsősorban politikai forradalom. A tényektől a „tényellenes spekuláció” felé fordulva, a fentiek alapján az feltételezhető, hogy ha a politikai válság nem torkollik forradalomba, a politikai rendszer fennmaradása mellett jó esetben folytatódott volna a korlátozott reformfolyamat.

A forradalom utóéletével foglalkozó egyik fejezet olyan kérdésekre keresi a választ, mint az, hogy mi történt a magyar társadalommal 1956 után? Hogyan élték meg az emberek a forradalom leverését és a megtorlást? Miért csendesedett le, fogadta el a helyzetet meglepően gyorsan a társadalom? Létrejött-e a hatalom és a társadalom között egyfajta hallgatóságos paktum, és mi volt a tartalma? Voltak-e az '56-os szellem továbbélésének rejtett vagy nyílt csatornáit? Összekapcsolhatók-e a Kádár-korszak reformkísérletei 1956 örökségével? Nincs hely a feleletek ismertetésére. Annyit azonban rögzíthetünk: Kende Péter tagadja, hogy paktum vagy kiegyezés kötött a Kádár-rendszer és a társadalom között. Nem volt összekacsintás Kádár és a nép között. A népben kialakult bizonyos magatartásbeli kánon a hatalommal szembeni viselkedést

illetően, a hatalomban pedig bizonyos vezetési stílusbeli rutin. A Kádár-rendszernek jelentős mértékben sikerült elfogadtatnia magát a lakossággal az életet normálisabbá tevő intézkedéseivel, amelyek eredményeként „Magyarország modernizációja a Kádár-rendszer évtizedeiben nagy ugrást tett” (207.). 1956 kapcsán a társadalom amnéziájáról kell szólni, amelynek következtében „elszigetelődésre volt ítélve az ellenálló-ellenzéki magatartás úgyszólván minden formája” (209.).

Az 1956 utóéletével foglalkozó másik fejezet a kollektív emlékezet változásait vizsgálja. Kende Péter egész könyve mondanivalóját erre a fejezetre futtatja ki. Összevetve a Kádár-korszak nyilvános és magán (köz)beszédét, a valóságghú felidőzés lehetetlenségét több mint harminc éven át, arra a megállapításra jut, hogy „1989 előtt nem alakult ki hazai földön sem érdemleges politikai-történeti vita, sem konvergáló közösségi tradíció 1956-tal kapcsolatban” (214.).

1989 után is minden történeti értelmezés politikai tartalmat kapott, „minden ötvenhatra történő hivatkozás a politikai csatározások részévé vált” (217.). Az új pártok (az utódpártnak tekintett MSZP kivételével) minden szerves folytonosság nélkül 1956-ból eredeztették legitimitásukat, azt emelték ki örökségéből, ami beleillett politikájukba. Ez a sokféle megközelítés megzavarta a köztudatot az 1956 eszméi irányába való tájékozódásban. A szerző keserűen állapítja meg: „Valahol bizony eltékozlásra került az az önérzet és az összetartás, amelyet 1956 hagyott – *hagyhatott volna* – örökségül.” (218.) Ragyogó gondolatmenetben világítja meg, hogy 1956 öröksége *nemzetegyesítő hagyomány* helyett miért lett megosztó és konfliktusgerjesztő hivatkozás. Nagyon hamar kiderült, hogy többféle '56-os hagyomány van; ezek képviselői között csúnya kisajátítási viszálykodás tört ki, amely a hagyomány amúgy is bizonytalan hitelét még inkább aláásta. Ez a rész rámutat azokra a politikai és eszmei félreértésekre, amelyek alapján illuzórikus módon aprópénzre akarták váltani 1956-ot, holott „akárhonnan nézzük [...] a rendszerátalakítási folyamatokat, 1956 és 1989 között nem volt igazi kontinuitás” (220.). Mindent egybevéve Kende Péter arra a kérdésre, hogy „az ezredforduló politikailag és szellemileg aktív nemzedékei, megbukván abban a törekvésükben, hogy 1956-ot beiktassák a példamutatónak tartott és ennélfogva egyesítő nemzeti hagyományok közé, »eltékozlották« a forradalom örökségét?” (224.) – igennel felel. S ebben felelős az egész politikai elit.

Ha az egységeremtő nemzeti hagyomány szempontjából eltékozlott is a forradalom (ennek különösen súlyos megnyilvánulása volt a 2006. szeptemberi budapesti erőszakkitörés és az ötvenedik évforduló lehangoló „ünneplése” október 23-án), más megközelítésben nem az. Nem

eltékozolt nemzetközileg, a nagyvilág előtt a magyar nemzetnek szerzett elismerés és tisztelet okán. S nem eltékozolt hazai szempontból sem abban az értelemben, hogy az országnak az elmúlt ötven esztendő alatt elért eredményeiben – kimondatlanul-kimondva – benne munkált az elbukásában is dicsőséges forradalom.

Köszönet Kende Péternek, hogy gondolatgazdag esszékötetével megajándékozta az ifjabb és az idősebb generációkat. Hommage à 1956.

Sipos Levente

Snagov. Az '56-os királydráma második felvonása *

Az 1956-os magyar forradalom és szabadságharc november 22-én elfogott vezetőinek és kíséretüknek több hónapos romániai „tartózkodását” sokáig titokzatosság övezte. A Kádár-kormány amúgy is nyomasztó, szinte vállalhatatlan születési körülményeit rögtön tovább súlyosbította az erkölcsileg minősíthetetlen cselekedete: Nagy Imrék egy hivatalos, nemzetközi okmányértékű kádári menlevél dacára történő őrizetbe vétele és Romániába deportálása. A hivatalos hazugság, hogy tudniillik Nagy Imrék kérésére az új kormány hozzájárult romániai utazásukhoz, túlságosan átlátszó; másrészt a rendszer annyira sohasem lett konzolidált, hogy genezisének rémségeit vállalhatta volna. Idővel inkább felejtetni, semmint emlékezni akart. A nyilvánosság napirendjére sosem került föl a deportálás, illetve a snagovi internálás kérdése.

A „második nyilvánosság” persze mindig foglalkozott Nagy Imre – és jobb híján nevezzük így: kíséretének – sorsával, de érdemi információkhoz még azután is alig jutott, amikor néhányukat idővel Snagovból hazaengedték. Hallgatásukat elsősorban az magyarázta, hogy nem akartak a hatalommal összeütközni, jól tudván, az mivel járhat. De fontos további momentum volt a személyek, magatartásformák különbözősége. Szántó Zoltán – régi kominternes viselkedési formákhoz visszatérve – egyszerűen elhatárolódott Nagy Imrétől is, a forradalomtól is, itthon pedig sértegettségbe burkolózott, nagyjából úgy, mint az elsősorban a saját (valós) ártatlanságával védekező Vas Zoltán. Lukács György a szembefordulás

* NAGY Imre: *Snagovi jegyzetek. Gondolatok, emlékezések 1956–1957*. Felelős szerk.: VIDA István. Szerk.: SZÁNTÓ László–VIDA István. Gondolat Kiadó–Nagy Imre Alapítvány, Budapest, 2006. 447 p.; *A snagovi fegyverek. Nagy Imre és társai Romániában. Iratok*. Összeállította, a jegyzeteket és a bevezető tanulmányt írta: BARÁTH Magdolna–SIPÓS Levente. Napvilág Kiadó–Magyar Országos Levéltár, [Budapest,] 2006. 463 p.